

Dodo Gombár

V reči stromu

PREMIÉRA: 27. MÁJA 2025
ŠTÚDIO 12, BRATISLAVA

Inscenačný tím:

Text: Dodo Gombár,
réžia: Alena Weisel Leľková,
dramaturgia: Veronika Kolečáková,
hudba: Jonatán Pastirčák, Martin Majlo Štefánik,
scénografia a kostým: Eva Jiříková,
videoprojekcia: Ján Šicko,
pohybová spolupráca: Libuša Čižmárik Bachratá,
produkcia: AEON (freedom of invention), o.z.,
grafický vizuál: Jozef Mnich,
foto: Bara Podola,
účinkujú: Lucia Hurajová, Jana Olhová, Ján Dobrík.

Na inscenácii spolupracovali:

dramaturgia Štúdio 12: Anna Šoltýsová,
produkcia Štúdio 12: Ivona Solčániová,
svetlá a zvuk: Igor Iliť.

Na miestach, kde sa odohrala nejaká významná udalosť, ostane niečo z pocitu, ktorý ju sprevádzal, a tak ak chceme oživiť spomienku na to miesto, oživíme ten pocit, a občas, keď navštívime znovu ono miesto, odhalí sa aj pocit. Každá láska má svoju krajinu. A tak miesto, o ktorom sa vždy hovorí tak, akoby sa rátalo iba vtedy, keď ste na ňom, vás ovláda vo svojej neprítomnosti, žije iným životom ako pocit miesta, zbiera sa v predstavivosti so všetkými účinkami atmosféry a spojením s mocnou emóciou. Na miestach vnútri záleží rovnako, ako na miestach vonku.

Rebecca Solnit: Sprievodca strácaním sa (Inaque, 2019, s. 112)

Rozhovor s autorom D. Gombárom

Často zabúdame na to, čo nás veľmi osobne prepája s prírodou a miestami, s ktorými sme od detstva spojení. Aj vy ste sa pri písaní hry inšpirovali krajom, odkiaľ pochádzate. V čom je text pre vás osobný? Aké obrazy sa vám pri písaní vynorili pred očami?

Pri písaní som spojil, aspoň som sa o to snažil, niekoľko perspektív. Akýsi fundamentálny vnem krajiny, ktorá obklopovala moje detstvo, mladosť, bola jednou z nich. To je, samozrejme, hlboko osobný rozmer. Jednou z ďalších rovín bola určitá skepsa z vývoja nášho vzťahu k zemi, k pôde, prírodným zdrojom. Spochybnenie drastickej potreby človeka dobývať všetko nedobytné. V prelínaní týchto vrstiev už potom naplno pracovala fikcia a fabulácia, ale, povedal by som, prazáklad vychádza z hmatateľných zážitkov či vnemov.

Vaša hra nie je typický divadelný text – má v sebe mnoho poézie, má byť meditáciou, zamyslením sa v tichu. V autorských poznámkach píšete, že vznikala slobodne, bez obmedzení smerom k inscenovaniu. V čom vnímate jej silný divadelný potenciál?

Práve v tom, že bez nejakého tlaku vyzýva k určitej spoluúčasti. Myslím si, že každý z nás má kdesi v pamäti skryté svoje vlastné stromy. Textom som sa snažil, nie príliš vedome, čo vnímam s odstupom, aktivovať tieto osobné a diskkrétne zóny, kde sa svet človeka prelína so svetom prírody, kde jeden svet púšťa ten druhý do svojich tajomstiev. Čím sme starší, tým viac po takýchto návratoch prahneme. Je v tom totiž kus hlbokej harmónie, pokojných návratov ku koreňom, kde pod bosými nohami cíti človek hlinu, cíti čosi nemenné. A našu realitu, až príliš prvoplánovo, obklopuje disharmónia a z nej vyvierajúca skepsa a neistota. Myslím, že napriek všetkému, nie je dobré týmto tendenciám podliehať. Naopak, dobré je stále dokola a nezdolne hovoriť o nádeji, o východiskách z naoko skľučujúcich situácií.

Hra má aj silný politický apel. Ako vnímate intenzívne popieranie klimatických zmien a znevažovanie poznatkov, ktoré nezvratné ničivé zmeny potvrdzujú?

Neukazuje to asi v najlepšom svetle tých, ktorí majú kompetencie činiť v týchto otázkach vážne rozhodnutia. Alebo inak, hovorí to o pýche a mocenských tendenciách, o neschopnosti dívať sa na svoje miesto na mape dejín v širších súvislostiach.

Čo sa od času jej vzniku (2019) vo verejnom živote zmenilo?

Rozostúpila sa vzdialenosť medzi dvomi spoločensko-politickými pólmi. Svet je z roka na rok krehkejší, a stále menej vychádzajú predikcie toho, ako a kam by sa mala situácia vyvíjať.

Mohlo mať pozitívny dopad na stíšenie a lepšie vnímanie bezprostredného okolia aj náročné obdobie covidovej pandémie?

Áno, pandémia priniesla ľudstvu napriek všetkým trápeniam a ťažkostiam aj zaujímavé impulzy a možnosti prehodnotiť vnútorné nastavenie, prevetrať staré periny a tiež staré skrine. Nie som si istý, či sme túto možnosť využili.

Vnímame aj vy na sebe v nejakej forme klimatický žiaľ či úzkosť?

Úzkosť vnímam veľmi intenzívne. Snažím sa jej však nepodliehať a ani nebyť v zajatí akýchkoľvek chmúrnych myšlienok. Silným zdrojom nádeje sú pre mňa napríklad moji študenti a študentky. Respektíve dôvera v mladú generáciu celkovo.

Stojíte skôr na stane nádejného vývoja?

Od podstaty mám sklony k istému druhu, povedzme, smútku. Alebo skôr posmutnelosti. Nechcem to nazývať priamo pesimizmom možno skepticizmom. Často ma tieto nálady uatvárajú do introspektívneho sveta, kde mi najviac vyhovuje ticho, minimum sociálnych kontaktov a literatúra na blízku. Ale vždy musí prísť moment, keď niekde, v niečom napríklad nečakanom, vytryskne nádej. Práve ten balans je vlastne to, čo v posledných rokoch najviac hľadám.

Prečo má podľa vás význam venovať sa v umeleckej tvorbe témam ekológie aj v súčasnej dobe, teda v dobe vzrastajúceho geopolitického napätia a hrozieb celosvetových vojenských konfliktov?

Pretože ekológia je súčasť našej reality a vo svojej podstate skúma práve vzťahy. Medzi človekom a krajinou, medzi jednotlivými organizmami entitami a tak podobne. Ekológia má, pokiaľ sa nemýlim, v kmeni svojho gréckeho označenia slovo dom. Čiže nám vlastne hovorí, začnite u seba v kuchyni. Pred svojim vlastným prahom. Všetko so všetkým súvisí. Vojenské konflikty sa predsa stočia k tomu, že svetová veľmoc chce ako satisfakciu za pomoc napadnutej krajine jej nerastné zdroje. Čiže biznis je tvrdo nadradený nad empatiu. Zisk, mamon a moc prekryjú pocit ľudskej súnáležitosti. Stále a večne. Sloboda názoru, prejavu či myslenia sa v postfaktickom svete skrýva za manipuláciu. Takzvaný rozdelený svet rozdeľuje aj tých vo vnútri jednotlivých skupín. Ani jedna strana nie je schopná v skutočnosti odpustenia a nadhľadu. O pravde počúvate najviac z úst tých, za ktorými sa tiahne brázda klamstiev a pretvárek, o jej relativizácii ani nehovoriac. Dnešný svet nemožno vnímať z uzavretých ulít, myslieť si, že dramatické pohyby globálneho priestoru sa nás netýkajú. Vojna sa nemôže stať reálnou až vtedy, keď mi do vyhrievaného bazénu padne raketa. Zdroj našej emocionálnej investície nemôže byť nikdy kalkul. Umelecká tvorba je často rozvibrovávaná práve tým, že zvýšená senzitivita rozochveje tvorivosť. Tvorivosť ako únik, ako odkaz, ako správa, ako stopa, ako nevyhnutnosť, ako priznanie si vlastnej omylnosti. Tak asi preto má zmysel tvoriť jazykom súčasnosti a pre súčasnosť, ale v jej komplexnosti. Obracať pohľad k skrytým javom a nemateriálnym, nehmatateľným súvislostiam.

Dodo Gombár (1973, Trnava) V roku 1998 ukončil štúdium divadelnej réžie na VŠMU. Do povedomia sa ako výrazný režijný talent dostal už svojimi školskými inscenáciami... *aby nikto nemohol povedať, že v tú noc sa tu nestalo vôbec nič!* (1994) a *Fernando Krapp mi napísal list* (1995). Jeho tvorbu charakterizuje výrazné až kontroverzné inscenačné gesto a silný autorský vklad. Pôsobil ako interný režisér v Divadle SNP v Martine a ako umelecký šéf Švandovho divadla v Prahe. V súčasnosti dlhodobo spolupracuje s českými divadlami Reduta pri ND Brno, Městské divadlo Brno, Divadlo Bolka Polívky, Činoherní studio Ústí nad Labem, Divadlo Petra Bezruče Ostrava a Švandovo divadlo na Smíchově. Pôsobí aj ako pedagóg v Ateliéri réžie a dramaturgie JAMU v Brne. Je autorom publikovaných divadelných hier *Hugo Karas* (1999), *Medzi nebom a ženou* (2002), *Tretí vek* (2002), *Bez boha dom* (2008), *Advent* (2011) a *Peniaze* (2015). Ako uvádza teatrologická reflexia jeho tvorby na stránke Divadelného ústavu: „inklinuje k témam, ktoré sa nevyznačujú jednoznačnosťou interpretácie a ktoré zároveň reprezentujú isté univerzálne prahodnoty“. Jeho dramatické texty boli preložené do deviatich jazykov. Za svoju režijnú a dramatickú tvorbu získal viacero ocenení v dramatickej súťaži Alfredda Radoka a nomináciu na cenu českých Divadelných novín.

Transformácia človeka na strom v mytológii a jungiánskej psychoterapii

Postava ženy, ktorá je napoly ženou a napoly stromom je podľa zakladateľa analytickej psychológie Carla Gustava Junga (1875 – 1961) symbolom transformácie, či už do stromu vchádza ako do útočiska, alebo sa naň mení. V gréckej mytológii sa nymfy, ktoré obývajú stromy, nazývajú dryády – boli akýmisi dušami stromov. V stredovekom spise *Hypnerotomachia Poliphili: Spor lásky talianskeho dominikánskeho mnícha Francesca Colonna* sa opisuje metamorfóza siedmich nýmfi na stromy pred očami najvyššieho boha Jupitera. Podobnú premenu opisuje aj Ovídius vo svojich *Metamorfózach* – nymfa Dafné uteká pred bohom Apolónom a aby sa bezpečne ukryla, premení sa na vavrínový strom – vlasy sa jej menia na listy, ramená na konáre, nohy sa zakorenia do zeme a hlava sa zmení na korunu.

Z pohľadu jungiánskej psychológie je aj v živote všeobecne transformácia najlepšou obranou v situáciách, keď nie je únik možný. Dafné sa premení, aby si zachovala panenstvo, vyhne sa tak neželanému dvoreniu a nestane sa korisťou sexuálnych chútok muža. Premenu vlastne vstúpi do nevedomia, stane sa „iným“ (nie nevyhnutne nižším), rastlinným, vedomím. Apolón však pokračuje a začne strom objímať a bozkávať. Dafné sa teda nevyhne pripútaniu, o ktoré sa roztúžený boh snaží, aj keď sa vzdala svojej ženskej podoby.

Zdroj: <http://jungiantherapy.com/transformation-of-the-feminine/>

Autorov prológ k hre (september 2019)

„Na začiatku tohto textu, ešte vlastne pred jeho vznikom, sa zjavili v mysli dva obrazy. Prvým bol kužeľ dymu, ktorý stúpa k oblakom a tam s nimi splýva. Je v ňom akési zvláštne napätie a nepokoj. Na jeho počiatku je jeho zdroj, horiace drevo v ohnisku ležérne obhádzanom kameňmi, na dolnom konci záhrady, ktorá je už celá apaticky neudržiavaná, snáď sa dá rozoznať jej bujná minulosť, i to, že jej hranicu lemoval kedysi potok. To, že kedysi bola Záhradou, je skôr smutným tušením. V tom dymovom stĺpe je prítomné niečo, čo nedovoľuje od neho odtrhnúť zrak. Aktivujú sa aj iné zmysly – sluch a čuch. Po chvíli sme schopní rozoznať, že v tom dyme je skrytý rytmus, v tej horizontálnej komunikácii je prítomné slovo. Slová, ktoré sami vytvárajú tento zvislý tok, tento kolmý prúd, kde po chvíli koncentrovaného pozorovania stratíme pojem o tom, čo je hore a čo je dole. Toto bol ten zvláštny prvý obraz, ktorý sa zjavil. Druhý obraz bol celkom odlišný. Tlačová konferencia akéhosi ministra. Ani nie je dôležité ministra čoho, chcelo by sa napísať ministra hospodárstva či životného prostredia, alebo niečoho podobného. Podstatný je ten zvláštny muž, s hrubým rámom tmavých okuliarov, ktorý sedí za stolom, pred sebou má pohár s minerálkou a niekoľko mikrofónov a diktafónov. Jeho tvár je príliš známa na to, aby sa dalo niečo o nej napísať. Okrem neho nie je vidno nikoho, aj keď miestnosť je plná na prasknutie. Nepočuť ani kladené otázky, ale je jasné, že znejú. Je to obraz tohto ticha. Moment kladenia otázky, ktorú nepočuť, ale na tvári muža ju vieme čítať. Obraz ticha medzi otázkou a odpoveďou. Tak si dovoľuje autor vnímať aj tento text, a tento nenápadný odkaz formulovať hneď v prvej poznámke. Je to text, ktorý sa celý odohráva medzi dvomi skutočnosťami, medzi dvomi zámermi, ktoré dokonca nemusia medzi sebou ani priamo komunikovať, to že sa niekde pretnú je snáď jasné od prvej chvíle. Možno je miestom činu hry hranica medzi nádychom a výdychom, medzi slovom a tichom. Nedá sa hovoriť ani o istote, či je zámerom predložiť plnohodnotný divadelný text, divadelnú hru, v jej nastavených konvenciách. Možno pred nami ani nie sú v pravom slova zmysle divadelné repliky. Skôr by sa mohla nasledujúca hmota vnímať ako priestor pre istý druh meditácie, priestor pre zastavenie v čase, kde je podstatné to hmatateľné a jasné poskladať. Je v ňom veľa mlčania, veľa páuz a zdanlivej statiky. Je v ňom tiež zopár poznámok písaných kurzívou, ktoré, snáď nie necitlivo, určité momenty komentujú z pozície autora, z pozície ďalšieho plánu. Písané sú však so zámerom, že sa môžu(a snáď i majú) v prípade ďalšieho kroku na inscenačnej ceste stať súčasťou performance. Postavy sú tri: strom, žena, minister.“

Zdroj: Zborník hier Green Drama (Divadelný ústav 2023)
<https://www.theatre.sk/knihy/publikacie/green-drama>

Prečo sme si vybrali hru Doda Gombára V reči stromu?

Klimatická kríza postupuje podľa vedeckých odhadov rýchlejšie, ako zneli prvotné alarmujúce prognózy, no zo strany širšej verejnosti voči jej dopadom stále prevláda relatívna či úplná ľahostajnosť a apatia. Mnohí ľudia sa vyhýbajú priamej konfrontácii s tým, ako osobne sa ich jednotlivých životov téma dotýka. Odborníčky a odborníci spolu s ochranárskymi združeniami u nás systematicky roky upozorňujú na drancovanie lesov aj v tých najvzácnejších lokalitách a jeho rýchlosť a objemy sú trvalo neudržateľné.

Teatrologička Theresa J. May definuje za cieľ ekodramaturgie poukazovať na rôzne aspekty vzájomného vzťahu človeka a jeho prostredia. Je podľa nej potrebné prinášať nové pohľady na dejiny vzťahu človeka a prírody, témy environmentálnej spravodlivosti, udržateľnosti, devastácie prírody, témy poukazujúce na nové formy spoluzitia medzi človekom a všetkým, čo ho na Zemi obklopuje. Prírodné prostredie prestáva byť kulisou alebo náladotvorným pozadím pre ľudský konflikt. Projekt Divadelného ústavu Green Drama, na pôde ktorého vznikol aj náš text, poskytol paralelne viacerým dramatikom možnosť položiť otázky a naznačiť odpovede, ktoré môžu prispieť k prelomeniu zábran a poskytnúť prostredníctvom divadelného zážitku priechod príbehom a emóciám, spojených s nenávratnou stratou sveta, ako ho poznáme.

Autor hry V reči stromu Dodo Gombár empaticky posunul hranice výpovede o narušenom vzťahu ľudí k prírode a necháva prehovoriť dramatický, či skôr lyrický subjekt – dôsledne a intímne vykreslenú personifikáciu – jablňový strom (J. Olhová). Stáva sa samostatnou postavou komunikujúcou smerom k ostatným zúčastneným a dokonca im rozsahom prehovorov a úvah dominuje. Text je meditáciou, ozvučeným mlčaním jablone, zachytáva jej prežívanie udalostí spätých so súžitím s človekom – Mužom (J. Dobrík), ktorého pozná od detstva. Jej prostredníctvom zachytávame osobnú históriu, ktorá sa tiahne generáciami jednej rodiny. Strom začudovane a so smútkom pomenováva sústavné vzdďalovanie a postupné ochladnutie blízkosti. Hra je zároveň spomienkou, ktorá prebleskne zdanlivo zatvrdenou myslou dospelého muža, ktorý bol kedysi chlapcom, slovami autora – je „obrazom ticha medzi otázkou a odpoveďou“. Muž sa medzitým presťahoval, dozrel a kariérne postúpil na vysokú mocenskú pozíciu ministra, prechádza si osobnými krízami s partnerkou (L. Hurajová), kým jablňo stojí pevná a pripravená v starom domove ako bod návratu. Intímna výpoveď zámerne ponecháva priestor pre nejednoznačnú interpretáciu zložitého vzťahu medzi stromom a jeho človekom. Na pozadí chátrajúceho vzťahu manželskej dvojice v kríze a pokusu o jeho záchranu sa zrkadlí chátrajúci vzťah človeka k svojmu najbližšiemu prostrediu, z ktorého pochádza i k tomu širšiemu krajinnému, ktorého pustošenie nečinne sleduje.

Hra je komponovaná ako scénická freska, ponúka viacero možností, ako pútavo a silne vizuálne uchopiť fyzickú prítomnosť rozkonárenej jablone. V kontraste s prítomnou organickou formou figurujú záblesky dokumentárneho materiálu dokrútok so záznamom faktického pustošenia slovenských lesov a umelecké videoprojekcie zachytávajúce ťažko uchopiteľnú atmosféru odchádzajúceho živého sveta či strohý kontext tlačovej konferencie politikov, aké počúvame denne a v záplave prázdnych vyjadrení prestávame vnímať akýkoľvek hlbší odkaz, popudzuje nás ich samoučelnosť. V Gombárovom texte je zámerne mnoho mlčania, páuz a zdanlivej statiky. Vtiahne publikum do možnosti zastaviť sa v čase a zahĺbiť sa do slov, zvukov, obrazov, ktoré oslovujú ich vlastné prežívanie spojenia s prírodou a so svojimi osobnými hlboko zapustenými koreňmi, so strateným detstvom, s vlastnou bezmocnosťou zoči-voči tomu, nad čím nemáme kontrolu. No aj s vlastným hnevom a nerozvážnou ľahostajnosťou, ktorá umožní zničiť jedným gestom či rozhodnutím niečo trvácne.

Gombárovi sa cez postavu starej jablone darí prepájať neosobné a cudzie prírodné prostredie s tým najbližším a najosobnejším, ktorý sa dotýka osobného zrodu jednotlivca. Prostredníctvom nežného prepojenia človeka s prírodou vytvára apel, ktorý nemoralizuje a nekáže, ale scitlivuje nás vnímať problém autenticky a komplexne. Hra pripomína, že na druhej strane emočného spektra je naproti hnevu a smútku aj bezprostredná radosť a dojatie zo spojenia s prírodou. Dokážeme si ju uchovať v pamäti ako nostalgickú spomienku a tú napokon premeniť na motiváciu konať a prispieť svojim malým dielom k zmene.

Veronika Kolejáková, Alena Wiesel Leiková

Hans Christian Andersen: Bazová mamička

Istý chlapec bol sa raz nachladil, lebo vybehol z domu bosýma vlhkýma nohami; a každý čudoval sa tomu, že sa nachladil, lebo bolo za dlhší čas sucho. Matka vyzliekla mu šaty, uložila ho do postielky, a prinesúc samovar, uvarila svojmu synkovi čašku bazového čaju, aby sa vypotil. Chlapec hodil okom po konvici, ktorej vrchnák bol sa zdvihol. Bazové listie a bielunký kvet ukázaly sa a vyrôstajúc z tenkého sitka, rozkladaly sa na všetky strany, šírily sa a zrôstali. Konečne bol z nich bazový strom, ktorý svojimi ramenami siahla až k posteli a odhrňoval záclony, pri ňom visiace. Kolom posteľe bol samý bazový kvet, samá vôňa. A v prostriedku stromu sedela starinka v zelených šatoch s podivnými kvetmi, tak veľkými, ako bazový kvet. Ťažko bolo rozoznať, či boli šaty z dákejšej tkaniny alebo zo skutočných listov a kvetín.

„Ako sa volá oná pani?“ tážal sa chlapec.

„Gréci a Rimania nazývali ju *Dryadou*,¹ no ľud náš na predmestí dal jej lepšie meno; nazýva ju *bazovou mamičkou*. Len sa jej dobre prizri, dívaj sa na bazový strom, a pekne očúvaj!“

„Práve taký bazový strom je i na predmestí v kúte malého, skromného dvorca. Jedného dňa, keď slniečko jasne svietilo, sedel pod stromom starý, vekom sošlý námorník, a vedľa neho sedela jeho manželka, tiež veľmi stará žena. On bol už pradedkom a ona prababičkou, a mali mať onedlho zlatú svadbu; no nevedeli, v ktorý deň pred päťdesiatimi rokmi mali sobáš. Bazová mamička sedela na strome a usmievala sa tak veselo, ako oba starí manželia. „Ja viem,“ riekla, „ktorý deň mali ste svadbu;“ no dedko a babička neočuli to, preto že rozprávali si o svojich mladých rokoch.“

„Pamätáš sa,“ hovoril starý námorník, „keď sme boli ešte deťmi, ako sme sa spolu bavievali? Bolo to na dvore, kde teraz sedíme. Sadili sme vetvičky do zeme, a robili z nich zahrádku.“

„Oj pamätám sa veľmi dobre,“ odvetila starinka. „Zasadené vetvičky polievali sme, a jedna z nich bola bazová vetvička. Tá zapustivše koreňky, vyrôstla vo veľký strom, pod nímž teraz vo svojej vysokej starobe sedávame.“

„A tamto v kúte stávala kadička s vodou a po nej púšťal som papierové loďky. No neskôr vykonali som na iných loďkách iné plavby.“

„Chodievali sme spolu do školy, aby sme sa dačomu naučili, a potom šli sme spolu k birmovaniu. Oba dali sme sa pritom do plaču, odpoľudnia šli sme ku hradu na prechádzku, vystúpili sme na okruhlú väzu, zadiaľ bol utešený výhľad na celé Dánsko a do celého sveta, a konečne šli sme sa podívať, ako sa kráľ i s kráľovnou prechádzajú v krásnych loďkách v priplavoch zahrady.“

„Máš pravdu. No ja onedlho prechádzal som sa mnoho rokov na mori, na ďalekých, veľmi ďalekých cestách.“

Z vecí a príbehov skutočných tvoria sa najkrajšie poviedky, ináč by môj šumný baz nebol môhol vyrôst v tak mohutný strom.“ – Na to vzala bazová mamička chlapčeka z postielky, položila si ho do lôna, a bazové vetvičky skláňali sa nad nimi, tak že zdalo sa, akoby boli sedeli v hustom bazovom kroví: lístoček s najkrajším bielym kvetom vyletel s nimi do povetria; bazová mamička premenila sa mihom v najdriečnejšie dievčatko, ktoré malo na sebe zelené šatočky s bielymi kvetmi.

¹Dryady boli v bájesloví grckom i rímskom bohyne čili nymfy stromov, s ktorými žily i zomieraly.

Za niadrama mala bazovú kytku a jej čielko krásil pekný bazový venčok. Mala veľké modré oči, a tak krásne, že milo bolo do nich sa poďívať. Dievčatko a chlapčokboskali sa, – ved' boli rovesníci a jednako veselej mysle.

Držiac sa za ruky vyšli z krovia a zostali v peknej pridomovej zahrádke. Na čerstvom trávniku priviazaná bola ku kôlu otcova palica, a deťom zdalo sa, akoby palica bola živá. Akonáhle posadili sa na palicu, sťa na koňa, ihneď premenila sa hrča na palici v koňskú hlavu; dlhá hriva splývala jej zo šije, a z palice vyrástli štyri štihlékoňské nohy. Koník bol statné a silné zviera a behal s nimi cvalom po trávniku.

Potom hrali sa na susedných zahradných cestičkách a robili si v piesku zahrádku. Dievčatko vyňalo si z vlásokv bazovú kytočku a zasadilo ju do zahrádky, tak ako učinili to pred dávnymi rokmi pradedko a prababička na predmestí, keď boli ešte malí; baz zapustil korene a vyrástol z neho veľký strom. Držiac sa za ruky, šli na prechádzku, ako pradedko a prababičkou, ale nie do hvezdárne alebo do kráľovskej zahrady. Dievčatko objalo chlapca kolo pásu, a leteli pobeľ vlasti. Bolo jaro, po ňom leto, po lete prišla jaseň a potom nastala zima. Tisíce obrázkov vznikalo v srdci a v oku chlapcovom a dievčatko spievalo neprestajne:

*„Nezabudni, chlapček milý,
že sme spolu sa bavili.“*

Na celej jazde, ktorú vykonali v povetrí, vydával baz tak lúbeznú vôňu, že chlapec cítil síce vôňu ruží a bučiny, no vôňa bazu bola o mnoho silnejšia. I na srdci dievčaťa ležal bazový kvet, a chlapec sklonil naň svoju hlávku vo svojom ďalšom letku.

„Oj, ako je tu milo na *jar!*“ rieklo dievčatko, keď zastali v zelenej bučine, kde dookola kvitly utešené pestré kvietky. „O, bárs bolo by už jaro i v krásnych bučinách severu!“

„A ako je tu milo v *lete!*“ zvolalo dievčatko, keď šli popri starodávnom hrade, jehož červené múry a vysoké štíty odrážali sa v tichej hladine hradnej zátoky, kde plávaly labute, nazierajúc do vysokého, stromoradia. Na poli vlnilo sa žito, sťa živé jazero, v priekopách usmievalo sa červené a žlté kvietka a kroviny divého chmeľu. Večerom vychodil veľký, krásny mesiac a seno na zkosených lúkach vydávalo príjemnú vôňu. Ach, na to leto nezabudnem nikdy!“

„A ako milo býva tu v *jaseni!*“ rieklo opäť dievčatko, a modrá obloha zdala sa byť dvaraz tak vysokou, ako inokedy; lesy stály v pestrom odeve, červenom, žltom a zelenom; vyžly uháňaly a celé hajná divokého vtáctva poletovali nad lesmi a pahorky, na ktorých červeňali sa zvädlé koruny stromov. More bolo tmavomodré, a na ňom vialy biele plachty letiacich lodí. Na mlate sedeli starenky a dietky okolo veľkého kotla, do ktorého trhali chmeľ; mládež spievala, starenky rozprávaly si hrozné poviedky a dávne báje. Či môhlo byť niekde krajšie?

„Oj, a ako milo býva tu i v *zime!*“ rieklo dievčatko, a stromy zôkol-vôkol posiate boli inovárou, sťa by lesknúcim sa kryštálom; sňah vŕzgal pod nohami, ako nové čižmy, a z neba padala hviezdička za hviezdičkou. V sedliackej izbičke stál vianočný stromok a očakával dietky; na ňom a pod nim boli prichystané rozličné dárky a zôkol žiarila samá radosť. Husle zavznievaly, zlaté oriešky, jablká a perničky rozdávaly sa, a i najchudobnejšie dieťa zvolalo: O ako milo je to v zime.

Tak uplynulo mnoho, mnoho rokov; z mladíka stal sa starček a sedel so starenkou, svojou milou manželkou, pod stromom. Držali sa za ruky, ako robievali to pradedko a prababica na predmestí, hovoriac si spolu o svojich mladých rokoch a o blízkej, nastávajúcej jim zlatej svadbe. Dievčatko s jasnomodryma očami a s bazovým venčekom na hlave, sediac na strome, so zaľúbením prizeralo sa jim i rieklo: „Dnes je deň vašej zlatej svadby!“ A v tom utrhla dve kvietočká zo svojho venčeka, a pobozkala ich; kvietky trblietaly sa, sťa striebro a zlato, a keď položila ich starčekovi a starenke na hlavu, premenili sa vo dve zlaté koruny. – A oba sedeli tam ako kráľ s kráľovnou medzi vonným kvetom, podobným bazovému kru, a starúšek rozprával starenke poviedku o bazovom kriku, ako to bol očul, keď bol ešte malým chlapcom. Obom zdalo sa, že v poviedke tej je mnoho skutočných príbehov z jejich života, a tie páčily sa jim najlepšie.

„Áno, tak je!“ rieklo dievčatko na strome. Doktorí volajú ma bazovou mamičkou, iní Dryadou, no ja volám sa *vzpomienkou*, sediac tu na strome, ktorý stále a stále rastie. Ja viem vzbudzovať vzpomienky i poviedky rozprávať. Ukáž mi, či máš ešte svoj bazový kvietok?“

A starček otvoril svoju modlitebnú knižku, a hľa! bazový kvet ležal tam ešte neporušený a tak svieži, akoby ho tu dnes boli vložili. Vzpomienka usmiala sa na starčeka a starenku, zlatými korunkami v dôvernej nálade v žiari večernej zory. Malé víckasklopily sa jim a – rozprávke bol koniec.

(skrátene) Spracovala Veronika Kolečáková

Pohľad psychologického poradenstva a terapeutickej praxe na dopady klimatickej krízy na duševné zdravie

Ako nás ovplyvňuje klimatická kríza?

Už v roku 2009 správa pracovnej skupiny Americkej psychologickej asociácie o prepojení psychológie a globálnej zmeny klímy zdôrazňuje, že klimatická zmena predstavuje významný stresor. Dopady na duševné zdravie jednotlivca v kontexte klimatickej krízy sú veľmi rôznorodé – v prvom rade ide o akútne vystavenie sa dôsledkom klimatickej zmeny (prírodné katastrofy, znečistenie, extrémne prejavy počasia). No postupne pribúdajú sprostredkované dopady, ktoré vznikajú následkom uvedomovania si potenciálneho ohrozenia. Predstavujú v podstate najťažšie merateľný a uchopiteľný dôsledok klimatickej krízy na duševné zdravie.

Aké emócie sa v nás objavujú, ak si klimatickú krízu naplno pripúšťame?

Priame a nepriame dôsledky klimatickej krízy spôsobujú rôznorodé emócie. Fínsky psychológ Panu Pikhalasi všimá ich podoby a delí ich na emócie spojené s prekvapením (šok, trauma, zmätenosť), emócie spojené s ohrozením (obavy, úzkosť, bezmocnosť), emócie spojené so smútkom (žiaľ, nostalgia), emócie spojené so silnou úzkosťou (úzkosť, bezmocnosť v extrémnych prejavoch), emócie spojené s depresívnou symptomatikou (depresia, znečítľivenie), emócie spojené s vinou a hanbou (hanba, ľútosť, pocity viny), emócie spojené s morálnym rozhorčením (napríklad pocit zrady), emócie spojené so znechutením (odpor, averzia), emócie spojené s hnevom (iritácia, hnev, frustráciu), emócie spojené so závisťou (žiarlivosť, pocit odpojenia), emócie spojené s hostilitou (nuda, skepsa). Dôležité je aj široké spektrum pozitívnych emócií (záujem, nádej, vďačnosť, súcit), ktoré sa prejavujú ako chuť niečo s ohrozením robiť, presvedčením, že aj malé kroky majú zmysel a napomáhajú obnoviť záujem o vzťahy, spolupatričnosť a vzájomnú solidaritu.

Ktoré z emócií spôsobujú najväčšiu nepohodu?

Klimatickú úzkosť charakterizuje neistota, nepredvídateľnosť zoči-voči skaze, nekontrolovateľnosť a pocit prevalcovania, obavy z budúcnosti pre nasledujúce generácie, empatia v podobe zastúpeného utrpenia za prírodu a ekosystémy, konflikty s rodinou a priateľmi z dôvodu nepochopenia, znepokojenie zo zmien v životnom prostredí, beznádej a frustrácia. Iné prežívanie môže akcentovať *environmentálny žiaľ* (z ang. eco-grief alebo environmentalgrief). Vyjadruje ho smútok viažuci sa na stratu environmentálneho prostredia a druhov, ale aj smútok z predpokladanej straty. Špecificky sa využíva pojem austrálskeho teoretika trvalo udržateľného rozvoja Glenna Albrechta *solastalgia*. Vyjadruje zármutok viažuci sa predovšetkým na poškodenie či stratu miesta, ku ktorému prechováva človek hlbokú citovú väzbu (možno badať zámernú podobnosť s termínom nostalgia). Popri úzkosti a smútku je prítomné aj prežívanie viny. Vina v súvislosti s klimatickou krízou môže mať rôznorodé podoby: pocit nadmernej osobnej zodpovednosti, sebaobviňovanie, nespokojnosť s vlastnými činmi či za vlastné konanie v minulosti, vina za udržiavanie status quo, dilemma vlastného dopadu a pocity viny za vlastnú existenciu.

Koho sa eko-úzkosť týka?

Klimatická kríza nezasahuje všetky skupiny obyvateľstva rovnakým spôsobom a niektoré z nich môžu byť vo väčšej miere ohrozené psychologickými dopadmi. Medzi zraniteľné komunity patria ľudia z najviac vystavených lokalít, domorodé a etnické skupiny, ľudia, ktorí žijú s chronickým ochorením alebo postihnutím, seniorky a seniori, ženy, deti a mládež a ľudia zamestnaní v odvetviach, ktoré prichádzajú častejšie do kontaktu s klimatickou krízou. Nesmieme tiež zabúdať na zraniteľnosť aktivistov a aktivistiek.

V čom je osobitné environmentálne prežívanie mladých ľudí?

Mnoho mladých ľudí prináša prežívanie eko-úzkosti a obáv ako dôsledok vnímaného zlyhania a nedostatočných opatrení a rozhodnutí štátnych mocenských štruktúr voči dopadom klimatickej krízy. Traumatické skúsenosti a stres spojený s prežívaním klimatickej krízy ovplyvňujú u adolescentov/-tiiek schopnosť regulovať svoje emócie. Objavuje sa panika, hnev a výčitky namierené voči nespravodlivej situácii, lebo pociťujú, že súčasný stav planéty bude bremenom, ktoré v krátkom čase padne na nich a budú sa s ním vyrovnávať po celý život. Strach, no zároveň bezmocnosť zamedziť mu priamou akciou, u nich podporuje úzkosť. Najmä pri osobnej skúsenosti s udalosťami a katastrofami, ktoré priamo súvisia s klimatickou zmenou sa u nich môžu rozvinúť symptómy posttraumatickej stresovej poruchy, úzkosti, narušený režim spánku a riziko zneužívania drog. Je dôležité ukázať zraniteľnej cieľovej skupine mladých, že ich v prevzatí zodpovednosti nenecháme osamote. Práve deti, adolescenti a adolescentky sú veľmi často zo spoločnej spoločensko-politickej diskusie o budúcnosti vylúčení.

Na druhej strane sú post-mileniálne generácie (napr. generácia Z, narodená po roku 1990) aj vďaka dostupnosti pokročilých technológií, často spontánne iniciatívne smerom k ich využitiu pre vytvorenie lepšieho sveta. Mnohí z nich prijímajú zodpovednosť za zmenu a usilujú sa byť spoločensky a politicky aktívni. Úzkosť a obavy posilňujú kritické myslenie a hľadanie východísk pre budúcnosť. Potrebné je však podporovať celkovú nádej, že táto akcia má zmysel. Rozhodujúcim krokom pre rozvoj kopingových stratégií je u detí a adolescentov uznanie názorov a prežívaných emócií. Potrebujú pocítiť rešpekt a dôveru v ich zaangažovanosť na zmene. Podpora nádeje a optimistických vyhliadok môže ísť ruka v ruke s uvedomovaním závažnosti situácie.

Aký je zástoľ psychológie a psychoterapie v zmiernení spomínaných negatívnych dopadov klimateckej krízy na naše prežívanie?

Poradenská psychológia získava novú úlohu v environmentálnej výchove, pretože negatívnym dôsledkom vystavenia detí a mladých, vekovo neprimeraným alebo nedostatočne citlivo podaným správam, môže viesť k naučenej bezmocnosti, rezignácii, apatii až paralýze. Školské a rodinné prostredie by malo byť schopné vhodne adaptovať znepokojujúce informácie, posilňovať schopnosť triediť ich dôveryhodné zdroje, minimalizovať obavy u tejto skupiny a prinášať príležitosť vyrovnávať sa s existujúcim prežívaním. Otvorená diskusia, spoločné čítanie textov a interakcia na hodinách podporuje konkrétne a adresné kopingové stratégie, ktoré smerujú k posilneniu odolnosti, uvedomeniu zmyslu vlastnej aktivity, dôvery a hľadaniu riešení. Cieľom je tak rozvinúť realistický optimizmus a realistické pozitívne myslenie, teda hľadanie cesty, ktorá umožňuje integrovať protichodné emócie.

Zdroj: Miroslava Šudila Žilinská a Veronika Kolečáková: Klimatická kríza ako výzva psychologického poradenstva. In: Smitková H. (ed.): Poradenská psychológia a jej využitie v praxi (Grada, 2024)

Ďakujeme partnerovi projektu, spoločnosti OZETA.
Občianske združenie AEON ďakuje za možnosť uverejniť úryvok z publikácie Divadelného
ústavu.

Bulletin o.z. AEON (freedom of invention)
Zostavila Veronika Kolejáková
Grafická úprava Jozef Mnich
Fotografie Bara Podola